

Posudek
na doktorskou disertaci Mgr. Svatavy Janouškové

Model tvorby indikátorového systému pro ověřování občanské kompetence žáků ve výuce chemie v základním vzdělávání

Disertační práce je napsána v rozsahu 130 stran a o dále obsahuje 123 stran příloh. V seznamu literatury je uvedeno 99 titulů, a to jak domácích tak zahraničních autorů a dalších zdrojů. Disertace je členěna na dvě hlavní části **Teoretická východiska** a **Tvorba indikátorového systému pro hodnocení občanské kompetence žáků ve výuce chemie v základním vzdělávání**. Z formálního hlediska tak vyhovuje stanoveným požadavkům.

Doktorandka zvolila pro svoji disertaci vysoce aktuální tematiku evaluace, kterou vztahuje k vybrané klíčové kompetenci, tj. občanské kompetenci, a to v kontextu tvorby školních vzdělávacích programů na pilotních základních školách. Záměrem práce je vytvoření a ověření systému indikátorů pro hodnocení občanské kompetence v chemii. Autorka si stanovila nelehký úkol, protože posuzování kompetencí jako vzdělávacího výsledku je náročné a komplikované. Vyplývá to z komplexního chápání konceptu kompetence, což nejsou pouze vědomosti a dovednosti, jak je v úvodním textu uvedeno, ale zahrnuje přinejmenším také postoje a zkušenosti. Bohužel doktorandka nevěnuje pozornost tomuto stěžejnímu konceptu své disertace, ačkoli pojmovému aparátu vymezuje značný prostor v teoretické části.

V úvodní části jsou specifikovány dílčí cíle vztahující se k indikátorům a jsou formulovány dvě pracovní hypotézy. První se vztahuje k vyjádření podílu environmentální složky v klíčových kompetencích, druhá se týká vhodnosti užití indikátorového systému pro posuzování občanské kompetence. Zpracování disertace je založeno na šesti úkolech, které charakterizují postup od studia odborné literatury a dokumentů přes popis a analýzu indikátorových systémů po tvorbu a ověření indikátorů k posouzení občanské kompetence. Stanovené úkoly korespondují s metodologií řešení. Hlavními výzkumnými metodami je obsahová analýza dokumentů a tvorba modelu včetně jeho ověření v praxi.

Teoretická kapitola je věnována především vymezení pojmů a diskusi o nich. Výchozím pojmem je indikátor, jeho spolehlivost a klasifikace, dále jsou vymezeny indikátorové hypotézy, systém indikátorů a sociální indikátory, přičemž autorka upozorňuje na problém indikátorové nejednoznačnosti. Důkladněji se pak autorka zabývá indikátory kvality vzdělávání. Operuje s pojmem kvalita a kvalitativní, avšak vymezení je velmi povrchní a pouze v souvislostech. Objasnění kvalitativních indikátorů provádí na příkladech a charakterizuje vlastnosti těchto indikátorů. Dále se zabývá úrovněmi hodnocení kvality ve vzdělávání, a to od úrovně mezinárodní až po individuální žakovu úroveň. Výklad doplňují schémata.

Autorka dospívá k charakterizování indikátorů kvality ve vztahu ke kurikulární reformě školního vzdělávání. Opírá se o analýzu dokumentů Bílá kniha a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v ČR a také o Rámcový vzdělávací program základní školy. V souvislosti s hodnocením vzdělávacích výsledků se obrací k testování jako nástroji, cituje názory odborníků a uvádí problémy testování (centralizované testování žáků ZŠ). Naskýtá se otázka, jak je celoplošné testování žáků v souladu se současným požadavkem hodnocení absolutního výkonu žáka, který také vyplývá z pojetí RVP?

Indikátory kvality dále vztahuje k autoevaluaci školy a diskutuje příspěvky domácích autorů. Vypořádává se také se vztahem pojmů indikátor a kritérium. Zde dospívá k závěru (str. 37), že *indikátor je prostředek, který umožňuje poznat nepozorovatelný fakt*. Na tomto místě je též definováno *kritérium jako pravidlo, které umožňuje indentifikovat nějakou vlastnost* a nakonec je

řečeno, že hranice mezi oběma koncepty je tenká. Ačkoli autorka pracovala s bohatou literaturou a odkazuje zahraniční autory, přesto lze vyslovit pochybnosti o těchto tvrzeních. Jak lze pojmenovat a definovat prostředek, který indikuje pozorovatelný jev vypovídající o kvalitě? Také kritérium nemusí být pravidlo, ale měřítko, které pro účel hodnocení diferencuje a kategorizuje sledované a posuzované jevy vztahující se k vyjádření kvality. Je to problematika velmi obtížná a doktorandka usilovala o její objasnění, což si zaslouží uznání.

V pojednání o indikátorech kvality vzdělávání v mezinárodních srovnávacích výzkumech a diskuse o jejich nástrojích, výsledcích a kontextech poskytuje dobrou poznatkovou bázi pro vlastní tvorbu modelu indikátorů.

Empirická část disertace vychází z analýzy školních vzdělávacích programů pilotních základních škol na pozadí environmentálního obsahu v chemii a výkonu žáků. Ačkoli autorka uvádí, že jde o kvantitativní analýzu, jde ve skutečnosti o kvalitativní analýzu konkrétního obsahu v několika konkrétních dokumentech. Ve školních programech pilotních škol je podroben analýze výskyt environmentálních témat a formulování požadovaného výkonu žáků respektive činnosti žáků. Podstatu analýzy dobře znázorňuje obr. 3 na str. 70. V něm je také zřejmé pojetí konceptu kompetence jako komplexní struktury. Souhrnné tabulky podávají přehled o výskytu environmentální tematiky vzhledem k ostatním klíčovým kompetencím. Dále je zjišťována obsahová konkretizace zkoumané tematiky.

Další část výzkumu, tj. analýzy pilotních ŠVP směřuje k činnostem žáků a využívá Bloomovy taxonomie kognitivních cílů, konkrétně aktivních sloves k posouzení požadované operacionalizované úrovně kognice. Problém použité taxonomie spočívá ve výhradně kognitivním záběru rozvoje žáka, což vzhledem ke kompetencím je problematické, tzn. že lze postihnout pouze vědomosti a poznávací dovednosti jako složky kompetence. Na pováženou je však výklad aktivních sloves, který je významově nejednoznačný a každé sloveso může pokrývat i více kategorií. Provedená analýza je tudíž nepřesná. Takže také při obecných formulacích vzdělávací a výchovné strategie školy je uplatnění Bloomovy taxonomie pouze orientační a autorka sama uznává obtížnost kategorizace. Shrnutí výsledků analýzy (str. 88) do dvou odstavců považují za nedostatečné.

Indikátory pro hodnocení environmentální složky občanské kompetence se stávají testové úlohy různého druhu specificky koncipované pro postižení úrovní kognice Bloomovy taxonomie cílů. Úlohy a úspěšnost řešení byly ověřovány na šesti pilotních školách. Autorka v pilotáži dospěla k určení vhodnosti indikátorů. Lze vytknout, že závěr disertace je velmi stručný, což neodpovídá hodnotě celé práce.

Závěrem lze konstatovat, že autorka disertace prokázala hluboké znalosti o teorii indikátorů kvality vzdělávání. Postrádám však objasnění pojmů kvalita a kompetence, které jsou stěžejní vedle pojmu indikátor. V empirické části přispěla významně k hodnocení vzdělávacích výsledků ve školních kurikulích a to klíčových kompetencí, což považuji za velmi obtížné. Vytvoření systému indikátorů pro environmentální složku občanské kompetence je přínosem. Přes některé problémy metodologické, na které bylo již upozorněno a které obvykle provázejí inovativní badatelské přístupy, považuji disertaci Svatavy Janouškové za velmi dobrou. Oceňuji kultivovaný odborný jazyk, přehlednost textu a bohaté přílohy dokreslující celý výzkum.

Navrhuji proto disertaci k obhajobě a žádám doktorandku, aby se vyjádřila k nejasným bodům a odpověděla na položené otázky. Po úspěšném obhájení navrhuji udělení titulu Ph.D..

Posudek vypracovala
Praha 29.11. 2008